

## KAČIĆ XIX--XX, SPLIT 1987 --1988

S nešto zakašnjenja izašao je 1992. novi svezak Zbornika Franjevačke provincije presv. Otkupitelja. To je treći i posljednji svezak radova skupa u prigodi 250. obljetnice osnutka Provincije (1735--1985). O prva dva (XVII. i XVIII) pisano je u HZ 1989. i 1990.

*Hrvat in Gabriel Jurišić*, Duhovni život franjevaca Provincije presvetoga Otkupitelja (9--48), daje pregled te prvotne i bitne sastavnice redovničkoga života. Piše o dokumentima i priručnicima, odgoju i manifestacijama duhovnoga života i napose o uzornim redovnicima od XVI. st.

O liturgijskom životu i njegovim sastavnicama, napose o pionirima i pobornicima liturgijske obnove pišu *Jure Radić*, Liturgijski pokret u Hrvatskoj u prvoj polovici XX. stoljeća (49--68) i *Bernardin Škunca*, Liturgijsko gibanje u Hrvata poslije Drugoga vatikanskog sabora (69--91).

O pogledima generalnih vizitatora od 1882. do 1982. na stanje u Provinciji piše *Nikola Radić*, Generalna uprava Franjevačkog reda i Provincija presvetoga Otkupitelja (93--128).

Školske prilike, prinos franjevaca kao pučkih učitelja te prosvjetna i nacionalna uloga sinjske gimnazije predmet su istraživanja *Petra Bezine* (Pučko školstvo za vrijeme francuske uprave (1805.--1814.) i Provincija presvetoga Otkupitelja; 129--148) i *Brune Peze* (Schmerlingova afera u Carevinskom vijeću i franjevačka gimnazija u Sinju; 149--163).

O Milinovićevoj knjžici »Crtice o slovenskoj liturgiji« i njezinoj ulozi piše *Josip Bratulić*, Fra Šimun Milinović u krugu činlometodskih znanstvenika (165--176).

Djelovanje jednoga od najvećih ljudi Imotske krajine obrađuje *Vjeko Vrčić*, Život i djelo fra Rajmunda Rudeža (1844.--1893.), 177--201.

O franjevačkom izdavaštvu kako pisane propovjedničke riječi tako pobožnoga štiva i

molitvenika (s bibliografskim podacima od XVIII. st.) te listova i časopisa podatke donose *Stanko Radić*, Doprinos splitskih franjevaca homiletiци (203--216), *Franjo Laco*, Franjevci pisci priručnika za pučku književnost (217--225) i *Vjenceslav Glibotić*, Marijanska periodika u Provinciji presvetoga Otkupitelja (227--236).

O različitim duhovnim, pastoralnim i organizacijskim temama iz života i rada franjevaca prinosi su iz pera *Šime Samca*, Kateheza -- pravo i zadaća koja obavezuje (237--247), *Jerka Lovrića*, Treći red i Franjevačka provincija presvetoga Otkupitelja (249--284), *Marija Jurišića*, Pučke misije (285--298) i *Mariangele Žigrić*, Redovnice i franjevci Provincije presvetoga Otkupitelja (299--314).

Zanimljiv je prinos moliškoga župnika *Petra Milanovića*, Moliški Hrvati (315--357), u kojemu se na temelju literature osvrće na njihovu prošlost i piše o njihovu suvremenom, civilnom i vjerskom životu, jeziku i folkloru, a u prilogama priopćuje demografske podatke za naselja Kruč, Filić i Mundimitar.

U franjevačku misionarsku aktivnost zahvatili su *Bernardo Dukić*, Franjevački doprinos iseljenim Hrvatima u Njemačkoj (359--385) i *Drago Gverić*, Hrvatski franjevci u misiji Cibanda-Mulagi u Zairu (387--415).

Na kraju su zbornika tekstovi: *Josip Ante Soldo*, Ja fratar, 250 godina star. Glazbeno-scenske slike iz prošlosti i sadašnjosti Provincije (417--438) i *H. G. Jurišića*, Zapis o proslavi 250. obljetnice života i djelovanja Provincije presvetoga Otkupitelja (439--468) i Pisana riječ u prigodi jubileja Provincije (469--473).

Općenito prosudujući sva tri sveska mirno možemo pristati uz Jurišićevu ocjenu kako su oni ne samo prinos povijesti Provincije nego i povijesti Katoličke crkve u hrvatskom narodu.

Trpimir Macan

Muhamed Ždralović: BOSANSKO-HERCEGOVAČKI PREPISIVAČI DJELA U ARABIČKIM RUKOPISIMA, 1-2, Sarajevo 1988.

Sarajevsko izdavačko poduzeće »Svjetlost« svojedobno je pokazalo znatno zanimanje za doktorsku radnju Muhameda Ždralovića, koju je obranio 1980. g. na Filološkom fakultetu u Beogradu pod naslovom »Prepisivači orijentalnih rukopisa s tla Jugoslavije i njihova djela u Orijentalnoj zbirci Arhiva Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu«. Prilagodivši sadržaj te radnje zahtjevima izdavača i njegove biblioteke »Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine«, Ždralović je ustrajao u daljem prikupljanju građe, a rezultat je vrlo opsežno dvosveščano djelo koje je pod naslovom: »Bosansko-hercegovački prepisivači djela u arabičkim rukopisima« objavljeno 1991. g. (str. 394 + 1, 461 + 1). Prvi svezak, uz Uvodna razmatranja (str. 7—16) i Napomene o transkripciji arapskog pisma i kratice (str. 17—22), sadržava tri poglavlja (str. 23—298), Zaključak (str. 299—303), Selektivnu literaturu (str. 305—359), Summary (str. 360—364) te indekse mjesta (str. 367—371) i osobnih imena (str. 372—391).

U »Uvodnim razmatranjima« M. Ždralović ističe da »čin prepisivanja ima dvije komponente koje uvjetno možemo nazvati stvaralačkim i dokumentarnim (...). Prepisivač je (...) istovremeno bio ne samo realizator teksta nego se, u izvjesnim slučajevima, u većoj ili manjoj mjeri, iskazivao i kao koautor. Raznim intervencijama, osobnim dopunama, popratnim bilješkama uz tekst koji je prepisivao, davao je vlastiti udio, pa je djelo kao finalni produkt dobijalo novu vrijednost koja se ne bi smjela zanemariti, jer su u orijentalnim literaturama u velikoj mjeri takva koautorstva prerasla u zaseban rod komentara, glosa i superglosa« (str. 10). U prvom poglavlju: »Biblioteke arabičkih rukopisa na tlu Bosne i Hercegovine« (str. 23—38) autor obrađuje dvije za povijest bibliotekarstva vrlo zanimljive teme: »Izvori za utvrđivanje biblioteke arabičkih rukopisa« (vakuifname, tj. zakladnice, ostavinski dokumenti, popisi djela i potpisi vlasnika na knjigama, rukopisima i tekstovi djela) i »Značajnije biblioteke arabičkih rukopisa«. Spomenute su biblioteke iz osmanskog perioda:

Gazi Husrev-begova u Sarajevu (osnovana 1537), Karadoz-begova u Mostaru (1570) i Elči Ibrahim-pašina u Travniku (1706), zatim privatna biblioteka Safvet-bega Bašagića iz Sarajeva koja je prenesena u Češko-Slovačku te danas čini osnovu kolekcije Sveučilišne knjižnice u Bratislavi; zbirke rukopisa osnovanih između dva svjetska rata: Orijentalna zbirka Arhiva HAZU (1927), Orijentalna zbirka Arhiva SANU (1930), Orijentalna zbirka Provincijalata hercegovačkih franjevaca u Mostaru (1934). Tu je, na kraju, i nekoliko zbirki osnovanih poslije II. svjetskog rata: Orijentalni institut u Sarajevu, Arhiv Hercegovine u Mostaru i Muzej primjenjene umjetnosti u Beogradu. Autor se, uglavnom, ograničio na prikaz samo onih kolekcija koje su imale urađene i objavljene kataloge ili onih o kojima postoji literatura te sa žaljenjem konstatira da neke od postojećih zbirki nemaju čak ni inventarne popise.

Drugo poglavlje: »Arabički rukopisi« (str. 85—215) podrobnije upoznaje čitaoca s rukopisima, pisanim arapskim pismom na arapskom, perzijskom, turskom i »bosanskom« jeziku. Ždralović je u pet potpoglavlja pobliže objasnio te kulturne spomenike; uz opis vanjskog izgleda rukopisa osvrnuo se i na iluminacije, minijature i vrste arapskog pisma. U »Sadržini rukopisa« razmatrao je četiri tipa rukopisa: s jednim djelom, s više djela, osobne bilježnice i zbornici dokumenata. »Bilješke u rukopisima« su treće, posebno zanimljivo potpoglavlje. Tu se M. Ždralović osvrnuo na bilješke prije teksta, uz tekst i iza teksta dalje. Četvrto potpoglavlje odnosi se na vrste prijepisa: autografe te prijepise s autografa ili pod nadzorom autora, kao i prijepise poznatih i anonimnih prepisivača. U petom potpoglavlju »Djela s arabičkim rukopisima« Ždralović razmatra problem identifikacije imena autora i naslova djela u rukopisima, ističe posebno tematiku, tj. discipline prepisanih djela: Kur'an i znanosti za njegovo proučavanje, hadis — tradicija, dogmatika, fikh — pravo, gramatika arapskog jezika, rječnici, povijest, logika, pedagogija i etika, književnosti (arapska, perzijska, turska) i medicina. Uz ove discipline spomenuo je i »djela pisaca s tla Bosne i Hercegovine« i »adžamijsku literaturu«, tj. literaturu pisanu arapskim pismom na hrvatskom jeziku.

Treće poglavlje: »Prepisivači arabičkih rukopisa« (str. 217—298) posvećeno je bo-

sansko-hercegovačkim prepisivačima. Zanimljivo je da se prvi prijepis rukopisa poklapa već s početkom turskih osvajanja Bosne, tj. s 1463. godinom. Autor upozorava na elemente kojima se služio za identifikaciju bosansko-hercegovačkih prepisivača, a to uglavnom s pomoću naziva mjesta u kojima su prepisivači djelovali ili s pomoću pridjevka (al-) Bosnavi kojima su se predstavljali brojni prepisivači. Posebno je posvećena pozornost načinu predstavljanja samih prepisivača, i to putem osobnih imena, imena po srodniku (kunya), umjetničkih imena (mahlas), prezimena ili nadimaka (lakab) i pridjevaka mjesta (nisba). Usto su istaknute profesije i zvanja prepisivača (softe — učenici, kadije — suci, muftije — profesori, derviši — pisari u kancelarijama, službenici u vjerskim zavodima, a katkad i zanatlije i službenici u vojnoj organizaciji) i institucije (medrese, tekije, sudnice, tvrđave itd.) u kojima su prepisivači djelovali. Bosansko-hercegovački prepisivači — prema Ždraloviću — nisu imali svoje samostalne kaligrfske škole, već su bili vjerni imitatori osmanskih kaligrafa. Usto, ti kaligrafi nisu imali ni cehovsku samostalnu organizaciju kao druge zanatlije. Potpoglavljem »Prilozi biografijama istaknutih bosansko-hercegovačkih prepisivača« autor završava treću cjelinu; ovdje je donio životopis deset prepisivača; to su Zijai Hasan Mostarac, Ahmed Mostarac, Mustava b.h. Muhamed Zergeri Saraji, Mustava b. Jusuf b. Murad Mostari Šejh Jujo, Mustava Naimi, Muhamed b. Husejin Ljubuškali, Sulejman b. Ibrahim Uskopjevi — Hadžabulić, Omer. b. Muharem b. Rizvan Bosnavi, Abdulah b.m. Salih Hromić i Sejid Muhamed Hašim Bosnavi. Podaci za njihove biografije prikupljeni su uglavnom na temelju zabilježki uz prepisana djela dotičnih prepisivača.

»Selektivna literatura« je opsežna — navedeno je čak 1049 bibliografskih jedinica; ona je raznolika sadržaja, direktno ili posredno vezana za rukopise, biblioteke, mjesta, ustanove, pisce i djela za koja su se zanimali bosansko-hercegovački prepisivači.

Drugi svezak sadržava »Kronološki pregled« prepisanih djela. U uvodnom dijelu (str. 7—12) autor izlaže načine prikupljanja građe i opisuje poteškoće koje je imao pri ovome poslu. Tu navodi i šezdesetak izvora koji su mu poslužili za ovaj pregled. U »Kronološkom pregledu« (str. 15—347) navedena

su djela prepisana od 1463. do 1940. godine. Spomenuto je više od 1100 prepisivača i čak 2337 djela. Prezentirani su osnovni podaci o prvoj godini javljanja prijepisa, imenu prepisivača, rednom broju djela i izvoru (signaturi biblioteke), naslovu djela i opisu naslova, imenu autora, jeziku, disciplini, vrsti pisma, dodatni podaci o datumu i mjestu prepisivanja. I ovaj je svezak opremljen indeksima prepisivača (str. 351—388), djela (str. 389—424), autora (str. 425—452) i mjesta (str. 453—459).

Muhamed Ždralović — viši znanstveni suradnik i voditelj Orijentalne zbirke Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu — prihvatio se vrlo opseznoga i složenoga znanstvenoga posla, ali ga je s očekivanim uspjehom realizirao. Obradio je nekoliko zaista značajnih tema: biblioteke, rukopisi i prepisivači, te time dao bitan osobni udio u rasvjetljavanju kulturne baštine na istočnim jezicima u bosansko-hercegovačkom prostoru. Istodobno je drugim istraživačima — našima i stranim — označio moguće pravce daljih, novih istraživanja i proučavanja. S druge strane, svoje je višegodišnje iskustvo na obradi rukopisa ukomponirao u ovo djelo, što je i vidljivo iz rezultata, pa će sadržaj njegove dvosveščane knjige biti od posebne pomoći i mladim istraživačima.

Petar Strčić

#### Ivan Pederin: RAB U OSVIT HUMANIZMA I RENESANSE Zagreb 1989, 96 str.

Djelo I. Pederina »Rab u osvjetljavanje humanizma i renesanse« nastalo je, kako autor ističe u uvodu (str. 5—6) s ciljem rekonstrukcije svakodnevnog života i događanja u političkom, upravnom, vjerskom, privrednom i kulturnom životu otoka Raba u XV. stoljeću. Služeći se, pored objavljene građe, i spisima iz fonda rapskih bilježnika te dukačima i terminacijama mletačkih organa vlasti, a koja se ovom prigodom prvi put koriste, autor navođenjem brojnih konkretnih primjera iz spomenute problematike, osvjetljava mentalitet, kako čitavog grada, društvenih, profesionalnih, vjerskih, obiteljskih skupina tako i čovjeka-pojedina.

Uspoređujući funkcije i organizaciju ugarsko-hrvatske i mletačke vlasti na Rabu, autor

ocjenjuje da je »mletačka uprava dovela u Dalmaciju profesionalizirano činovništvo s hijerarhijom i centraliziranim upravljanjem« (str. 8). Pored kneza i kancelara, rapski plemići i pučani katkada su obnašali mjesta u upravi, što je, napose kada je riječ o podjeli općinskih pašnjaka, izazivalo njihove stalne sukobe. Navodeći brojne primjere, autor upozorava na različite aspekte sudske prakse na otoku, kao što su npr. imenovanje zastupnika, parnice, bračni sporovi, izvanbračna djeca, te mogućnost žene da raspolaže i upravlja mirazom ili drugim dobrima (str. 17—19).

U kraćem poglavlju o bilježništvu istaknuta je dominacija obitelji Dominis, čiji su članovi obnašali u XV. stoljeću najutjecajnija mjesta u crkvenom i diplomatskom životu Dalmacije (str. 21—23).

Opisujući odnose komune s hrvatskim velikašima, autor upozorava na raznovrsne oblike trgovačkih, političkih i intelektualnih veza sa brojnim članovima obitelji Frankopan (str. 25—26).

Poglavlje o rapskim crkvama, redovima i bratovštinama sadržava, pored njihova poimeničnog navođenja, vrijedne podatke o ustrojstvu kaptola, prihodima i teškoćama njihova naplaćivanja, odnosu sa zadarskim nadbiskupom i Svetom stolicom, izboru patrona, strukturi i upravljanju posjedima, graditeljskoj i glazbenoj djelatnosti te vjerskim i intelektualnim vezama s ostalim crkvenim središtima Jadrana (str. 27—36).

Dijecezansko svećenstvo »ostavljalo je dojam svjetovnosti i slabe pobožnosti«, dok su redovi, šireći »novoplatonistički doživljaj vjere«, »nalazili privrženike u puku i njegovoj potrebi za racionalnom mistikom« (str. 37—41), posljedica čega je, kako autor naglašava, oblik pokore izražen odlascima u rat protiv Turaka i nevjernika i još brojnija hodočašća u Italiju, Španjolsku ili Palestinu (str. 47—49).

Jedno od obilježja rapske mistike očitovalo se u gradnji gostinjaca i lazareta, čijim su se uslugama koristili putnici, hodočasnici, siromasi, stranci, bolesni i nemoćni ljudi (str. 50—51).

Stupanj izobrazbe i intelektualna znatiželja rapskih redovnika, svećenika i bilježnika vidljivi su iz njihovih inventara i oporuka u kojima su navedene knjige, napose crkvenog sadržaja (str. 52—53).

Agrarno-proizvodni odnosi i organizacija posjeda na Rabu karakteristični su, kako autor navodi, po svom feudalnom ustrojstvu. Navodeći brojne primjere za svakodnevne agrarnog života Raba, autor ga uspoređuje s proizvodnim odnosima u Zadru i drugim dijelovima Dalmacije, smatrajući da agrarna praksa na Rabu predstavlja izuzetak te da tek krajem XV. stoljeća poprima karakter dalmatinskog kolonata. Autor kao kriterij feudalnih odnosa ne uzima pravni status seljaka i ovlasti vlastelina spram obrađivača, već složenost zakupljivanja posjeda koje karakterizira tzv. *societas* ili ugovorno udruživanje i podjela troškova između zakupnika i zakupodavca, dakle, upravo oni elementi koji su suprotni klasičnom poimanju feudalizma (str. 54—66). Agrarne odnose u ostalim dalmatinskim komunama autor obrazlaže služeći se isključivo rezultatima historiografija čija su zapažanja već u mnogome prevladana (N. Čolak, M. Medini).

Trgovinu otoka Raba obilježava izvoz prehrambenih proizvoda i sirovina (vino, med, smokve, sol, kože, stoka) u Veneciju i druge talijanske gradove, zatim uvoz luksuznih proizvoda i žitarica iz istih krajeva te drva iz sjevernojadranskog Primorja (str. 67—79). Upozoravajući, na osnovi više primjera na sudjelovanje raznovrsnih društvenih slojeva u trgovini, autor smatra trgovinu djelatnošću »u kojoj se prevladava srednjovjekovna krutost i skučenost« (str. 78). Uspon rapske trgovine nasuprot mletačkim zakonskim ograničenjima, autor opravdano objašnjava manjim značenjem Raba u odnosu na Zadar i druge dalmatinske komune, koje su bile u znatno većoj mjeri pogođene mletačkim odredbama.

Rapske solane, brodogradnju i ribarstvo autor također ne promatra samo s obzirom na njihove domete u privrednom životu komune, već i u sklopu društvene strukture nosioca, njihove organizacije i proizvodnje, proizvodnih mogućnosti i izdvajanja pojedinih sposobnijih poduzetnika (str. 82—84). Ugovori bilježe i velik broj zanatlija, napose pučana, koji se međusobno razlikuju uglednošću zanimanja, bogatstvom, sudjelovanjem u bratovštinama, porijeklom i titulom koju obnašaju (str. 85—88).

Razmatrajući ukratko školstvo, autor upozorava na kaptolsku i svjetovnu školu,

učitelje, organizaciju nastave, te status liječnika, učitelja, apotekara, graditelja, kanonika i drugih učenih ljudi u Rabu u XV. stoljeću (str. 89—90).

Inventari i oporuke otkrivaju nam svakodnevije života rapskih plemića, pučana i svećenika, napose izgled njihovih domova, raznolikost odjeće i obuće, koji se, s obzirom na društveni i materijalni status osoba, umnogome međusobno razlikovao (str. 90—92).

Završavajući »pregled duhovnog, društvenog i gospodarskog života rapske komune u XV. stoljeću«, autor upozorava na »societas« kao osnovnu gospodarsku i društvenu celiju društva«, smatrajući da plemstvo i puk ne možemo razlikovati isključivo po klasnoj osnovi, budući da je »upadljiva razlika u njihovom odnosu prema vlasti i prema gradu« (str. 93—95). Želeći prikazati mentalitet čovjeka kasnosrednjovjekovne komune, napose njegovu individualnost, autor još jednom želi naglasiti posebnost običaja i života na Rabu u usporedbi s ostalim komunama Dalmacije u XV. stoljeću.

Zaključujući, naposljetku, prikaz rada I. Pederina, potrebno je istaknuti da djelo predstavlja prvi pokušaj sintetskog, s različitim aspektima viđenog zahvata u srednjovjekovnu povijest Raba, pri čemu je, čime ovo djelo napose dobiva na vrijednosti, prvi put upotrijebljeno mnogo izvorne građe rapskog notarijata, koja na najbolji mogući način osvjetljava životno svakodnevije komune u osvitu humanizma i renesanse.

Lovorka Čoralić

#### Fernand Braudel: DINAMIKA KAPITALIZMA

Izdavačka knjižarnica Z. Stojanovića,  
Sremski Karlovci 1989, 125 str.

Svako prevedeno i izdano djelo svjetski poznatog francuskog historičara Fernanda Braudela izaziva pozornost i pozitivne reakcije. Ovom prilikom, riječ je o manjoj knjižici-djelu pod nazivom »Dinamika kapitalizma«. To su ustvari tri predavanja koja je Braudel održao tokom 1977. godine u SAD-u.

Uvodni tekst Françoisa Dosa (str. 5—20) detaljno objašnjava razvoj Braudela i kruga

stvaralaca nadahnutih njegovim poticajnim idejama. Koristeći se usporedno interdisciplinarnim metodama, temeljenim na izvanrednim vlastitim organizatorskim sposobnostima, Braudel je svojim pristupom uspio probiti mnoge barijere koje su onemogućavale širenje suvremenih povijesnih misli. Čitava skupina pregalaca, okupljena oko historijskog časopisa »Anali«, širom je otvorila medije za povijest i time dala odličnu priliku za popularizaciju povijesti društvenog totaliteta. Uvodničar ih je predstavio kao duhovne sljedbenike Luciena Febvrea i Marca Blocha, poznatih historičara te pokretača i prvih urednika časopisa »Anali«.

U prvom poglavlju svoga djela »Ponovno razmišljajući o materijalnom i privrednom životu« (str. 25—54) Braudel definira gospodarsvenu povijest kroz različite kategorije — ljudi, događaja, konjunktura i kriza i strukturalne povijesti koja se sporo razvija u toku vrlo dugog razdoblja. On želi objasniti što više aspekata ekonomskog života kako u vremenu tako i u prostoru. Vremenski obuhvaća evoluciju ekonomskog djelovanja od 15. do 18. stoljeća, ali često ih uspoređuje s činjenicama koje se javljaju prije ili poslije tog vremena. Prilikom svojih analiza nije se zadržao samo na Evropi već je obuhvatio globalni prostor — posebice je uzeo indijske i kineske primjere.

Drugo poglavlje »Mehanizmi razmene« (str. 54—88) bavi se obradom triju termina koji se nalaze u uzajamnoj vezi — materijalni život, tržišna privreda i kapitalizam. Pojam materijalnog života ušao je u čovječanstvo još u toku njegove rane povijesti i time se prenio i na sve ostale epohe. Tržišna ekonomija također nastaje u dalekoj prošlosti i predstavlja nadopunu materijalnog života jer ga obogaćuje, prije svega putem povezivanja gradova i tržišta te organiziranije proizvodnje i usmjerenije potrošnje. Kapitalizam, kao i tržišna ekonomija, uklopljen je u široko područje materijalnog života. Braudel čini razliku između kapitalizma i tržišne ekonomije u vezi s pitanjem tipa razmjene — konkurencija ili monopol. Konkurencija je temeljni zakon tržišne privrede koja je prisutna u kapitalističkom sustavu, ali po Braudelu igra malu ulogu. Krupni trgovac (veletrgovac) zaustavlja vezu između proizvođača i kupca jer posjeduje gotovi novac i nameće se

kao posrednik koji dominira u prekomorskoj trgovini i time ostvaruje ekstremno visoke zarade. Dakle, potrebna je hijerarhija društvenih slojeva bez koje kapitalizam, kao i prethodni sistemi, ne bi mogao funkcionirati. Osim toga, kapitalizmu je nužna »neutralnost«, po mogućnosti slabost ili susretljivost države i stabilnost društvenog poretka.

»Vreme svetova« (str. 88—123) naziv je trećeg i završnog poglavlja. Tu se uspoređuje svjetska privreda s tzv. privredom koja predstavlja svijet za sebe — postoji na određenom prostoru, ima grad-središte iznad svih drugih gradova, tj. odnos središnje vlasti i perifernog područja. Na kraju, Braudel razmišlja o današnjem svijetu i kapitalističkim odnosima kroz prošlu dimenziju. Koristeći se najracionalnijom kombinacijom tumačenja, isprepletanjem unutrašnjih i vanjskih uzroka kapitalizma, uviđa sličnost stanja današnjeg »trećeg svijeta« i nekih zemalja u prošlosti u objašnjenju sporosti ostvarenja poljoprivredne, političke, financijske i industrijske revolucije. Po njemu je priroda kapitalizma u osnovi ostala ista — monopol, organizacija, iskorištavanje resursa, dalja afirmacija materijalnog života i tržišne privrede.

Braudel je na malo prostora privlačno objasnio kako je jedna radikalna promjena u društvu kao što je kapitalizam, postala, razvijala se i konačno do dana današnjeg zadržala prvenstvo u svjetskom poretku. Katkad se u njegovoj koncepciji javljaju određene nejasnoće prilikom izražavanja definicija koje nisu potpuno jasne kao što je to u slučaju poistovjećenja države i kapitalizma. Pored toga, neki problemi su preuopćeni — povijesno-financijska tematika i tehnološki razvoj. Budući da je cilj ovog djela bio povezivanje evolucije kapitalizma s općom povijesti svijeta, dolazi do generalizacije koja je bila neizbježna zbog oskudnog broja stranica »Dinamike kapitalizma«.

Braudelova je završna misao kako se povijest mora uvijek iznova pisati i otkrivati poticaje u daljnim istraživanjima i novim rezultatima. Niz navedenih mišljenja različitih autora koji su u kontekstu sa sadržajem (M. Weber, Gurvitch, Wallerstein, Schumpeter, Sombart i dr.), kao i brojni prikazi temeljeni na dugotrajnu istraživanju arhivalija, pokazatelji su Braudelove namjere pri sagledavanju cjeline.

Stjepan Matković

Dragutin Lerman: AFRIČKI  
DNEVNIK 1888—1896, Zagreb 1989.

Godine 1989, u izdanju Grafičkog zavoda Hrvatske, iz tiska je izašla knjiga neobična iz više razloga: čekala je više od jednog stoljeća da bi ugledala svjetlost dana. Tema je Afrika, a pisac Hrvat iz Požege, autodidakt, jedan od svjetskih pionira antropologije u pravom smislu riječi, afrikanist nepoznat široj javnosti, poznat tek nekim domaćim i belgijskim stručnjacima, a priređivač knjige je žena, svjetski poznati antropolog dr. Aleksandra-Sanja Lazarević. Osim toga, knjiga je literarno štivo sui generis.

Dragutin Lerman rođen je 1863. g. u Požegi gdje je završio gimnaziju i trgovačku školu. No nemirna, avanturističkog duha, oduševljava se djelima proslavljenih istraživača arheologa, osobito Schliemanna. Već 1882. g. primljen je u poznatu Stanleyevu ekspediciju koja kreće u Kongo (današnji Zair) na 3 godine (kojoj se priključuju još trojica Hrvata: Lukšić, Schaumann i Janko pl. Mikić-Bojkamenski). Međunarodno udruženje za Afriku, stvoreno 1876, imalo je zadatak da osnuje lanac trgovačkih i istraživačkih postaja preko središnje Afrike, od Zanzibara do Atlantika. Trebalo je ispitati mogućnosti eksploatacije kontinenta. Namjeravalo je stvoriti mrežu znanstvenih i medicinskih stanica, djelovati na ukidanje ropstva i sprečavati sukobe između poglavica. Uz postaje je trebalo postaviti i vojne posade koje bi ih čuvale, a i služile kao baze iz kojih bi se poduzimale akcije protiv trgovine robljem i iz kojih bi se štitili kršćanski misionari. Godine 1878. belgijski kralj Leopold II osniva Odbor za proučavanje Gornjeg Konga kojem se za prijem u ekspediciju prijavljuju i naši putnici.

Prvi Lermanov boravak u Kongu trajao je od 1882. do 1885. g. Tada još nije vodio dnevnik niti se dopisivao sa svojim budućim biografom Julijem Kempfom. No već tada šalje Narodnom muzeju u Zagreb prvu pošiljku od 123 primjerka afričke kulture.

Godine 1884. Stanley ga pohvaljuje za uspješan rad i zalaganje, te ga iste godine imenuje zapovjednikom stanice Philippeville koja zbog nepovoljnih uvjeta nije baš privlačno mjesto za izbirljive službenike države Kongo. Krajem iste godine imenovan je zapovjednikom stanice Rudolfstadt, na ušću

rijeke Kwilu, a 1885. napušta Afriku. Nakon povratka upoznaje biskupa J. J. Strossmayera s kojim se daljnjih desetak godina trajno dopisuje.

Julije Kempf kaže da je glavna svrha osnivanja stanice u Kongu bilo osiguravanje trgovine, tj. da se tamošnjim bogatim prirodninama i sirovinama (palmovo ulje, kava, kaučuk, orasi, krzno, slonova kost itd.) može trgovati za europske rukotvorine. Područja Konga kojima se Lerman kreće jesu: 1882—1885. granično područje na desnoj obali Konga nedaleko od ušća; 1889—1891. područje Kwanga te lijevom obalom Konga do srednjeg toka i desnom obalom do Stanley Fallsa od 1892. do 1894, a 1895—1896. ponovno u području Kwanga te istočno od rijeke Kwenge. Od brojnih dužnosti koje je Lerman obavljao u Kongu najviša je položaj generalnog povjerenika (Commissaire général).

Za svog drugog boravka u Africi 1888—96. Lerman počinje voditi dnevnik kojega zapisi dotiču, prema riječima priređivača, geografiju, etnologiju, antropologiju, muzeologiju i kulturnu povijest. Bilježe se rijeke, vodopadi, flora, fauna, klima. Postoji čak i jedan zaseban tekst o klimi i njezinu utjecaju na ljudski organizam. Iz dnevnika saznajemo da je Lerman poznao velike geografe i afričke istraživače onoga vremena. Također treba spomenuti da je prekrasne slapove na rijeci Kwilu, koje je otkrio 1893. g. Lerman nazvao »Slapovi Zrinjskih«. Lermanov dnevnik se, prema priređivaču teksta i piscu uvoda, svrstava u sâm »thesaurus« afričke kulture. Kao da nije riječ o samoukom istraživaču, Lerman bilježi sustavno tip naselja, način gradnje i inventar koliba, odjeću, frizure, nakit, »ukrašavanje lica« u estetske i obredne svrhe, skarifikacijske znakove na živoj ljudskoj koži te fizičko-antropološke odlike domorodaca, pojave u vezi s magijom, fetišizmom, vračevima. Lerman također prikuplja i oružje s obzirom na to da je kovačka vještina, uz dobru rudnu podlogu zemlje, razvila metalurgiju koja od pradaavnih vremena poznaje peč za taljenje. Vrlo su dragocjeni zapisi o prehrani i piću, receptima i nazivima jela. Lerman je uočio vegetarijanski tip afričke prehrane u kojemu je meso više začim nego glavno jelo, a jaja su potpuno zanemarena. Ovim bilješkama Lerman anticipira naše doba jer su istraživanja hrane dugo zanemarivana u svjetskoj etnologiji i stječu

zasluženu pozornost tek posljednjih dvadesetak godina. Brojne stranice knjige posvećene su ropstvu, toj »ogavnoj trgovini u kojoj stradaju milijuni nevinih«. I muzeologija je našla u Lermanu marljiva i stručna poslenika.

Svojom dragocjenom donacijom od 493 predmeta položio je temelj izvaneuropskoj etnologiji u Hrvatskoj. Važno je napomenuti da je zbirka sabirana u unutrašnjosti kontinenta te da tako potpuno zadržava autentičnost afričke kulture i civilizacije u odnosu na obalne krajeve u doticaju s europskom kulturom. Dio te građe vezan je za afričku svakodnevicu, a ostatak za njezinu duhovnost.

Lerman, kao pravo dijete 19. stoljeća, romantičarski vjeruje da je u kršćanstvu jedini spas čovječanstva. Take i kreće u Afriku, u nadi da će »uljudena Europa« Africi donijeti samo dobrobit. Bez obzira na razočaranja, Lerman je bio, prema riječima Georgea Grenfella, britanskog misionara i istraživača, jedan od najhumanijih službenika države Kongo. Kad je odlazio iz Konga, pratio ga je plač naroda.

Uvod dr. Sanje Lazarević završava riječima: »Pročitati« djelo Dragutina Lermana znači prepoznati ranog vjesnika suvremenih zagovornika ideje o vrijednosnoj jednakosti kultura.« Knjiga je popraćena kartama s označenim kretanjem ekspedicija te fotografijama iz Lermanove ostavštine koja se čuva u Arhivu HAZU (signatura XV-55) i Lermanove zbirke predmeta u posjedu Etnografskog muzeja u Zagrebu. Knjiga je dobro opremljena kazalima, pa tako, iza teksta dnevnika, slijede kazala osoba, imena plemena i etničkih grupa i geografskih pojmova, popis fotografija i popis odabranih fotografija predmeta u posjedu Etnografskog muzeja u Zagrebu, popis literature i pisama.

René Pélissier, francuski pisac osvrta na ovu knjigu u časopisu »Marches Tropicaux«, od 17. svibnja 1991, izjavljuje da bi ovaj bibliografski »curiosum« trebalo svakako u cijelosti prevesti i na francuski jezik jer je ovdje riječ o Mitteleuropi i o njezinim prvim koracima ka Jugu. A u najljepšem mogućem predgovoru ovom izdanju Matko Peić piše da je izašla jedna »čudestvena magma« kojom je Crni kontinent sretno izbacio svoju zemlju, biljke, životinje i ljude na stranice jedne jednako čudestvene proze Dragutina Ler-

mana. Te obadvije čuđenosti ici prenaplo nazvati dnevnikom, putopisom ili bilo kojim drugim uobičajenim nazivom za književne radove — premalo je, presitno je. I premirno je i prehladno je.« I dalje: »Sve ono što je Andre Gide žudio vidjeti u Kongu, Lerman je vidio, doživio i napisao. I ne sluteći da će jednom Edmund Husserl i Claude Levi-Strauss stvoriti pojam fenomenologije, tvrdeći da stvari ne valja imenovati, nego opisivati — Lerman je to radio.«

Tihana Mršić

Dimitrije Dimo Vujović:  
PODGORIČKA SKUPŠTINA 1918.

(izd. Školska knjiga i Stvarnost, Zagreb 1989,  
287 str.)

Autor dviju monografija *Ujedinjenje Crne Gore i Srbije* (Titograd 1962) i *Crnogorski federalisti 1919–1929*. (Titograd, 1981) dr. Dimitrije Dimo Vujović objavio je prošle godine novu knjigu pod naslovom *Podgorička skupština 1918*. (izdavači Školska knjiga i Stvarnost u Zagrebu, biblioteka Povijesna istraživanja). Radi se o skupštini održanoj potkraj studenoga 1918. godine na kojoj je proglašeno ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom. Autor je i dosada obrađivao taj — kako sam ocjenjuje — »završni čin i sintezu ujedinjenja«, ali se u ovoj knjizi podrobnije bavi tom problematikom, pošto je dugi niz godina sakupljao i proučavao novu građu u domaćim i stranim arhivima, a ta je ranije bila nepoznata. Prikupljena građa vrlo je bogata i raznovrsna, a potječe od zainteresiranih činilaca, koji su bili sudionici u događajima.

Knjiga dr. Dimitrija Dime Vujovića *Podgorička skupština 1918*. sadržava predgovor, uvod, obradu teme i priloge.

U kratkom predgovoru autor je objasnio kako je došlo do objavljivanja knjige: nova izvorna građa pružila mu je mogućnost temeljitije obrade zbivanja. Međutim, uz taj, posve znanstveni razlog, autor navodi i drugi: »Naime, Podgorička skupština, odnosno ujedinjenje Crne Gore i Srbije, postalo je predmet i sredstvo nacionalističkih manipulacija. Zato se danas tim problemom bave mnogi koji u događajima iz 1918. i 1919. godine traže dokaze i opravdanje za svoje današnje političke poglede. Politizirajući tako obradu ovog krupnog i značajnog istorij-

skog događaja, oni nam u stvari nude već odavno poznate nacionalističke stavove, bilo separatističke ili velikosrpske. Zato sam želio da se ovom knjigom suprotstavim tim shvaćanjima, naravno ne polemizirajući direktno sa njima i ne pominjući poimenično njihove autore, jer se ne radi o ozbiljnoj naučnoj literaturi. Ja sam iznio činjenice i naučne sudove koji su sami po sebi najbolja kritika tih kvazinaučnih i dnevnopolitički obojenih tvrđenja.«

Autorovo raspravljanje o temi koju je istaknuo u naslovu svoje knjige, kao i njegovi zaključci, doista su temeljeni na izvornoj građi i imaju sva obilježja znanstvenog pristupa. Ipak, on ostavlja mogućnost znanstvene diskusije kad kaže: »Dok se navedene činjenice ne mogu osporavati, dotle moja razmišljanja u vezi sa njima, prirodno, mogu biti predmet diskusije i neslaganja, pa i osporavanja, iako sam uvjeren da su moji sudovi i razmišljanja u skladu sa iznesenim činjenicama, odnosno da iz njih logično proističu. No, neka o tome kažu riječ drugi. Biću im zahvalan, jer će od toga biti naučne koristi, naravno, ako to bude riječ dobronamjerna, inspirisana potrebama naučne istine, a ne dnevne politike.«

U *Uvodu* (7–9) Vujović utvrđuje da su zbivanja 1918. godine na jugoslavenskim prostorima prirodan rezultat povijesnog razvoja. To vrijedi i za Crnu Goru u kojoj je »stalno bila prisutna ideja o ujedinjenju sa Srbijom«. Naime, prema autoru, Crnogorci su se »u tom periodu osjećali kao dio srpskog naroda«. Međutim, u vezi s povezivanjem sa Srbijom javljaju se dva pogleda. »Prvi je onaj zvaničnih crnogorskih krugova — knjaz i njegovi bliski saradnici misle da Crna Gora i njena dinastija treba da budu centar oko koga će se okupiti svi Srbi. Drugi pogled je pogled protivnika knjaza Nikole i dinastije Petrovića, koji na ujedinjenje gledaju kao na prosto pripajanje Crne Gore Srbiji. Među pristalicama ovih dvaju shvaćanja vođena je stalna borba, tako da je ona već početkom XX vijeka stajala, manje-više, u osnovici svih političkih sukobljavanja u Crnoj Gori, bilo da se radilo u unutrašnjoj ili spoljnoj politici.« U nastavku autor objašnjava zašto Crna Gora od rata s Turskom 1876–78. više nema uvjeta za opstanak kao nezavisna država. Na kraju ocrtava situaciju u vrijeme prvog



svjetskog rata kada se među Crnogorcima razvio jak pokret za sjedinjenje sa Srbijom i kada je u tu svrhu stvoren Crnogorski odbor za narodno ujedinjenje. Radom tog Odbora bio je ozbiljno uzdrman položaj kralja Nikole.

Obradu teme svoje knjige autor je podijelio u četiri dijela. U prvom pod naslovom *Pripreme* (13—78) obrađuje neposredne pripreme za ujedinjenje Crne Gore sa Srbijom, zatim izbore za skupštinu koja je održana u Podgorici te napore kralja Nikole Petrovića da se vrati u Crnu Goru. Obraden je i stav savezničkih država, a posebno francusko-talijanski antagonizam u vezi s okupacijom Crne Gore.

Drugi dio knjige, naslovljen *Zasjedanje* (79—100) sadržava obradu toka skupštinskog zasjedanja. Autor opisuje izbor predsjednika Skupštine i rasprave na pojedinim sjednicama koje su završile donošenjem odluke o detronizaciji kralja Nikole i ujedinjenju sa Srbijom. Izabrana je i delegacija od 20 članova, koja je odluku odnijela u Beograd. U nastavku autor priopćava i pozdrave Skupštini, a zatim prikazuje i političke struje u njoj.

U trećem dijelu knjige pod naslovom *Odluke* (101—122) autor raspravlja o sadržaju i karakteru odluka Podgoričke skupštine osvrćući se pritom na različite interpretacije tih odluka. Posebno se bavi problemom da li je u odluci o sjedinjenju Crne Gore sa Srbijom sadržan i stanovit uvjet. Raspravlja i o terminu »prisajedinjenje« i o pitanju legitimnosti Podgoričke skupštine.

Četvrti dio knjige — *Odjeci* (123—180) — sadržava nekoliko poglavlja. Autor najprije raspravlja o reagiranju kralja Nikole koji odmah nakon Podgoričke skupštine daje izjave štampi i obraća se savezničkim vladama. Podgoričku skupštinu kralj i njegova vlada tumače kao zavjeru Srbije protiv Crne Gore. U nastavku autor prati stavove velikih sila koji nisu podudarni. Naposljetku se autor bavi i odjecima u zemlji, odnosno u samoj Crnoj Gori (tzv. »božićna pobuna«, držanje »zeleniša«, karakter »bjelaškog pokreta«).

U drugom dijelu knjige autor donosi opsežnu građu, a naslovio ju je *Prilozi* (181—274). Radi se o izvorima (odabranim) koji su autoru poslužili za rekonstrukciju zbivanja i donošenje ocjena. To je vrlo vrijedan materijal, među kojim se nalaze i Stenografske bi-

lješke Podgoričke skupštine, koje nisu dosad bile dovoljno poznate, ni korištene. Radi se o bilješkama koje je u toku rada Skupštine bilježilo više ličnosti, a kasnije su spojene u cjelinu. Original bilježaka čuva se u biblioteci Istorijskog instituta Crne Gore u Titogradu. U dosadašnjem korištenju najviše su se objavljivale odluke Skupštine i popis poslanika. Smatrajući ih jednim od kapitalnih izvora za izučavanje ujedinjenja Crne Gore sa Srbijom, autor se odlučio da ih objavi u cjelini.

Knjiga Dimitrija Dime Vujovića obrađuje problematiku koja se, doduše, odnosi na isječak novije crnogorske povijesti, ali koja prelazi te okvire i zadire u problematiku ujedinjenja jugoslavenskih naroda u zajedničku državu u cjelini. Iz njezina teksta je uočljivo da su se dileme i konfrontacije u procesu nastajanja jugoslavenske državne zajednice na crnogorskom prostoru prelamale na osobit način. Zbivanja koja su se 1918. godine događala u Crnoj Gori ostavila su tragove, koji se osjećaju u daljnjem povijesnom razvoju. Valja utvrditi da je autor toj problematici pristupio znanstvenom metodologijom i da se vrlo korektno koristio opsežnom izvornom građom, kako domaćom tako i strane provenijencije (radi se o građi u arhivima u Rimu i Parizu). Svu je tu građu autor nekoliko godina brižno i pedantno skupljao i proučavao, da bi na kraju u ovoj knjizi objavio rezultate svog rada. Njegove analize su dokumentirane i historiografski precizno prezentirane. Objavljivanje glavne građe u drugom dijelu knjige pruža mogućnost čitatelju da se neposredno upozna s argumentacijom na kojoj autor gradi svoje ocjene.

Knjiga je pregledno strukturirana s logično razvrstanim problemima. Tekst je čitak i pregledan i u cjelini predstavlja vrijedan prilog našoj historiografiji novijeg razdoblja.

Hrvoje Matković

Josip Lučić: IZ PROŠLOSTI  
DUBROVAČKOG KRAJA U DOBA  
REPUBLIKE, Dubrovnik 1990, 379 str.

Novi naslov biblioteke »d« časopisa »Dubrovnik« držim vrijednim osvrta najmanje zbog dviju stvari: okuplja čitav niz tematski povezanih rasprava koje osvjetljujući povijest izvangradskog područja dubrovačke dr-

žave uklanjaju dosadašnju prazninu u historioografskoj literaturi; još jednom zasvjedočuje osebujan profil uglednog hrvatskog historičara Josipa Lučića.

Knjiga uz autorov predgovor sadrži rasprave: Historijska topografija dubrovačke Astaraje (7—28); Prošlost elafitskog otoka Šipana (29—85); Lopud i Koločep u XIII. stoljeću (99—123); Pučki zborovi na Lopudu i Koločepu od XVII—XIX. stoljeća (124—139); Pučki zborovi na Mljetu (140—169); Pelješac od dolaska Slavena do potpadanja pod vlast Dubrovačke Republike (170—235); Iz srednjovjekovne prošlosti otoka Lastova (236—275); Prošlost otoka Lokruma (276—287); Kroz konavosku prošlost (288—301); Uprava u Dubrovačkom (Slanskom) primorju u doba Republike (302—333); Prošlost Dubrovačkog primorja do dolaska pod Dubrovačku Republiku god. 1399 (334—348); Iz prošlosti Župe dubrovačke (do polovice XIV. stoljeća) (349—359); Uprava u Župi dubrovačkoj (360—378); te Pučki zborovi na Šipanu (86—98) koja se ovdje prvi put objavljuje.

Već navođenje naslova rasprava jasno odražava sveobuhvatnost autorova znanstvenog interesa s obzirom na čitav izvangradski prostor dubrovačke države. Rijetkom znanstvenom temeljitošću Lučić razlaže društvene posebnosti pojedinih područja te način na koji se Republika odnosi prema zatečenim tradicijama prilikom uspostave svoje upravne strukture. Za to je bilo neophodno propitivati povijesni slijed još od začetaka srednjovjekovlja, prepoznati temeljne razvojne procese te pratiti njihove mijene. Kako se radi o živim strukturama, Lučić se neće zaustaviti trenutkom inkorporiranja pojedinih područja u sastav dubrovačke države nego će pratiti suodnos vlade Republike, kao reprezentanta vladajuće društvene grupe i društava izvangradskog prostora. Autor zaključuje kako je dubrovačka država unatoč nastojanju da uspostavi »centralističku vlast« u upravi, sudstvu, zakonodavstvu, obrani, financijama, novčarstvu, mjemim jedinicama »i drugim oznakama neovisne i slobodne države na čitavom području od Neuma do Sutorine i Sušca do Molunta« vodila brigu o posebnostima, poštivala tradicije pojedinog kraja »uzimajući u obzir gospodarsku i stratešku važnost, prirodne i zemljopisne okolnosti i druge utjecaje«. Tako su stvorene

»prirodno i povijesno uvjetovane« upravne jedinice koje se nazivaju kneštva (comitatus), i to Lastovo, Mljet, Pelješac, Otoci (Šipan, Lopud, Koločep), Primorje, Astaraja (Župa), i Konavle. Na čelu ovih upravnih jedinica je knez (comes — za razliku od rector = knez Republike) kojeg iz vlasteoskih redova bira Veliko vijeće na jednogodišnji mandat, s vakancijom 2—3 godine. Unutar kneštava, a zbog izuzetne strateške važnosti organiziraju se kapetanati (katapanati), i to u Janjini i Trstenici na Pelješcu, te u Cavtatu.

Objavljivanje ovakvog tematskog zbornika što okuplja radove koji su nastajali tijekom gotovo puna tri decenija osim što znanstvenicima olakšava njihovu dostupnost pruža znanstvenoj javnosti mogućnost cjelovita sagledavanja jednog bez sumnje važnog, a nikad sustavno otvorenog pitanja dubrovačke povijesti. Lučić ga postavlja potpuno u skladu sa svojim kulturnoj javnosti dobro poznatim i prepoznatljivim znanstvenim habitusom koji karakterizira jednostavnost i preciznost iskaza temeljenog na strpljivoj analizi izvornog materijala, najčešće onog neobjavljenog pa i dosad nekorisćenog. Šteta je što će se malobrojna naklada ispriječiti pred vjerujemo brojnim poštovaocima kako dubrovačke povjesnice tako i Lučićeva opusa.

Ivica Prlander

#### ISTORIOGRAFIJA BALKANSKOGO SREDNJEVJEKOVJA, Tver 1990, 117 str.

Tversko sveučilište još od 1978. izdaje tematske zbornike znanstvenih radova o balkanskim zemljama u srednjem vijeku. Najnoviji zbornik — iz 1990. godine — prvi put u cijelosti posvećen je historioografiji balkanskog srednjovjekovlja. U njemu je deset autora dalo priloge o historiografiji srednjega vijeka na Balkanu, odnosno o djelatnosti nekih ruskih slavista koji su proučavali balkansku povijest. Odgovorni urednik zbornika je *M. M. Frejdenberg*.

Prvi put u Tverskom zborniku surađuje i jedan hrvatski historičar. *Neven Budak* objavio je članak »Hrvatska medijevistika pretihodnog desetljeća« (4—24), u kojem je najprije ocrtao opće karakteristike hrvatske medijevistike i utjecaja koji su od početka sedamdesetih godina na nju vršeni, a zatim je

dao sistematizirani pregled hrvatske historio-  
grafije srednjega vijeka. Osvrnulo se na ob-  
javljene izvore i na najvažnija historiografska  
djela o ranom srednjem vijeku te o razvije-  
nom i kasnom srednjem vijeku. Na kraju  
svog priloga istaknuo je kako nije bilo mo-  
guće u kratkom članku osvrnuti se na sve  
što je o hrvatskom srednjovjekovlju napisano  
u posljednjih desetak godina, nego da je  
njegova namjera bila pokazati osnovne zna-  
čajke razvoja. Jedna od značajki jest da hr-  
vatska medijevistika sve više obuhvaća, po-  
red historiografije u užem smislu, i ostale  
srodne znanstvene discipline. Drugo, u Hr-  
vatskoj je sve očiglednija tendencija izuča-  
vanju društvenog razvoja u najširem smislu  
riječi. Budak smatra da će se broj radova  
posvećen toj problematici ubuduće povećati.  
Međutim, radova iz ekonomske povijesti  
sve je manje, a time se gotovo nitko i ne  
bavi.

Za hrvatsku historiografiju interesantan je  
i prilog *N. A. Lučinine* »Suвремена jugosla-  
venska historiografija o povijesti dubrova-  
čko-ruskih odnosa krajem XVIII. i početkom  
XIX. stoljeća« (107—117). U njemu  
autorica, nakon uvodnih napomena o dubro-  
vačko-ruskim odnosima 1768—1808. godine  
i osnovnih informacija o starijoj literaturi  
koja dotiče ili se bavi tom problematikom,  
analizira važnija poslijeratna djela. Ističe da  
u suvremenim istraživanjima dubrovačke po-  
vijesti prijelaza 18/19. stoljeće postoje dva  
usmjerenja: proučavanje unutrašnjeg društve-  
no-ekonomskog i političkog razvoja i prou-  
čavanje međunarodnih veza Dubrovačke Re-  
publike. Potonje je izazvalo širi interes u su-  
vremenoj jugoslavenskoj historiografiji, sma-  
tra Lučinina i ističe djela I. Mitića, V. Foreti-  
ća, V. Koščaka, I. Andrassyja i posebno V.  
Ivančevića, koji je objavio i brojne arhivske  
dokumente (npr. konzulski izvještaji i doku-  
menti Glavne pomorske uprave). Lučinina  
smatra da bi trebalo srediti golem faktografski  
materijal koji je skupljen i napisati mono-  
grafiju o odnosima Dubrovačke Republike  
i Rusije.

*E. V. Vecelj* napisao je članak »Neki pro-  
blemi povijesti Crne Gore 18. stoljeća u po-  
slijeratnoj jugoslavenskoj historiografiji (1945  
—1989)«, u kojem je analizirao neka važnija  
djela posvećena crnogorskoj povijesti i upo-  
zorio na perspektive istraživanja onih problema  
koji su dosada malo obrađeni. *O. N. Hohl*ova

objavila je prilog o djelatnosti velikog ruskog  
slavista A. A. Majkova (1826—1902) na prou-  
čavanju feudalnih odnosa u srednjovjekovnoj  
Srbiji. *I. G. Vorobjeva* piše o djelatnosti A. D.  
Voronova na proučavanju ćirilometodske  
problematike, a posebno o njegovoj knjizi  
»Glavni izvori za povijest Sv. Cirila i Meto-  
da« (Kijev 1877). *E. A. Makarova* napisala je  
prilog o dopisivanju M. I. Sokolova i M. N.  
Speranskog, dvojice ruskih učenjaka iz druge  
polovice prošloga stoljeća. *J. V. Pahomov* autor  
je priloga o historiografskim sizeima u ra-  
dovima I. N. Smimova (1856—1904).

Dva priloga posvećena su bugarskoj povi-  
jesti, odnosno historiografiji, a jedan krim-  
skoj: *L. V. Gorina*, »Imenik bugarskih kano-  
va' u ruskoj predrevolucionarnoj historio-  
grafiji«; *S. I. Murtuzalijev*, »Proučavanje de-  
mografskih procesa u bugarskim zemljama  
15—16. stoljeća i sovjetskoj historiografiji  
1960—1986. godine«; *V. P. Stepanenko*, »Le-  
genda o Gavru i Hersones u ruskoj i sovjets-  
koj historiografiji«.

Damir Agičić

Andrija Rački: POVIJEST GRADA  
SUŠAKA, Sušak 1929, pretpisak Rijeka 1990.

Andrija Rački rođen je 1870. g. u Fužina-  
ma, u Gorskom kotaru, u rodnom mjestu  
historičara, političara i prvoga predsjednika  
JAZU (danas HAZU) Franje Račkoga. a  
umro je 1957. g. u Rijeci. Teologiju je završio  
u Zagrebu, gdje je i doktorirao. Bio je profe-  
sor crkvene povijesti u Senju, kanonik i žup-  
nik na Trsatu u tadašnjem Sušaku (današnji  
istočni dio Rijeke), osnivač i dugogodišnji  
predsjednik čuvane Trsatske glazbe, član  
Narodnog vijeća Države SHS za Rijeku-Su-  
šak 1918, poznati mecena i dobrotvor, poli-  
glot (vrnsni znalac čak 16 jezika!) itd. Godine  
1896. objavio je svoj prvi tekst (o starosla-  
venskom jeziku) te je do smrti publicirao niz  
članaka, pa i pet knjiga i brošura: »Iz pro-  
šlosti sušačke gimnazije. Prigodom tristogo-  
dišnjice (1627—1927)« (1928), »Povijest gra-  
da Sušaka« (1929), »Iz prošlih dana općine  
Liča i Fužina« (1946), »Prilozi k povijesti  
grada Sušaka« (1947) i »Zabilježbe iz povi-  
jesti gosposkiije Grobnik« (1948). Drugona-  
vedena knjiga g. 1990. doživjela je pretpisak, u  
vrlo luksuznom grafičkom suizdanju Skup-

štine općine Rijeka i Izdavačkog centra Rijeka (str. 315 + VIII, s više slika). Knjiga ima trideset glava, skladno raspoređenih u niz poglavlja i odjeljaka. Iako nije baratao znanstvenim aparatom, Rački je donio niz vrijednih povijesnih podataka, a pri izradi svoje knjige u znatnom se dijelu koristio uvidom u povijesna vrela te, naravno, u dostupnu literaturu. Mjesto Sušak formiralo se tek u XIX. st. kao jugozapadno podnožje grada Trsata na brdu, te uz lijevu stranu utoka Rječine u Jadransko more. Bila je to svojevrsna »depandansa« susjedne, mnogo jače Rijeke (na desnoj obali spomenute rječice), koja je od kraja 60-ih godina XIX. stoljeća — kao »provizorij« — pod neposrednom upravom Budimpešte sve do 1918. godine. Sušak je tada bio dio Banske Hrvatske, a između dva svjetska rata naglo se razvija u jednu od znatnijih luka Kraljevine SHS, odnosno Kr. Jugoslavije, dok tadašnja Rijeka — kao dio Kr. Italije — gospodarski naglo propada. Rački, zapravo, spaja povijest kaštela, općine i grada Trsata i mladoga Sušaka te više sela i zaselaka, koji su, prema kraju stoljeća, počeli činiti zajedničku općinu i, potom, grad Sušak. Rački prati razvoj naselja na svim područjima, ne zaboravljajući pritom čak ni sport. To čini jednostavnim, uvjerljivim izričajem, ne misleći pritom na znanstvene običaje pri koncipiranju djela, jer u prvome redu piše za puk. Zato mu djelo nije pisano suhoparno. No ono je ipak sadržajno vrijedan materijal, sa brojnim elementima stručnoga pa i znanstvenoga sadržaja, a u nizu komponenata jedinstveno i vrlo upotrebljivo i danas.

Petar Strčić

#### LJUBEN LAPE (1910—1985)

Poticaj za pisanje ovog kratkog priloga dala je brošura koju su 1990, pod naslovom »Ljuben Lape«, zajednički izdali Društvo za nauku i umjetnost iz Prilepa i Savez društava historičara Makedonije iz Skopja. U njoj su devetorica autora (Manol Pandevski, Orde Ivanoski, Aleksandar Trajanovski, Dimitar Dimeski, Dimče Mire, Dušan Hr. Konstantinov, Vojo Kuševski, Blagoj Stoičovski i Naum Dimovski) ocrtao lik i djelo akademika Ljubena Lapea, osnivača i doajena suvre-

mene makedonske historiografije, u povodu osamdesete obljetnice njegova rođenja i pete godišnjice smrti.

Ljuben Lape rođen je 1910. u Prilepu, a studij povijesti završio je u Beogradu. Prvo radno mjesto bila mu je gimnazija u Podgorici. Nakon početka rata u Jugoslaviji, Lape se u travnju 1941. vratio u Prilep, a zatim prešao u Strumicu, gdje je predavao u tamošnjoj gimnaziji. Bugarski okupatori premjestili su ga u bugarsko mjesto Panaduriste, a u travnju 1943. internirali u logor Čučuligovo na Strumi. U jesen 1944. Lape se vratio u Makedoniju i nakratko angažirao u političkom životu kao pomoćnik ministra prosvjete.

Kada je 1946. u Skopju osnivan Filozofski fakultet, Lape je bio jedan od glavnih organizatora Katedre i Seminara za povijest. Aktivno je sudjelovao i prilikom osnivanja Pedagoške akademije sljedeće godine. Neumorni duh organizatora navodi ga 1948. na osnivanje Instituta nacionalne povijesti, a pored toga imao je vidnu ulogu pri osnivanju Arhiva Makedonije, Društva historičara te biblioteka i muzeja u Skopju i Makedoniji. Bio je jedan od pokretača »Glasnikota na Institutot za nacionalna istorija« i časopisa »Istorija«, a isticao se i u organizaciji brojnih znanstvenih skupova.

Ljuben Lape pružio je velik doprinos razvoju makedonske historiografije i kao pedagog i nastavnik na Filozofskom fakultetu u Skopju. Kod njega su diplomirali, magistrirali i doktorirali brojni makedonski historičari, a kod sviju Lape je razvijao osjećaj za kritičnost i erudiciju. Njegovi učenici, to se može zamijetiti u njihovim tekstovima u ovoj brošuri, izražavaju mu za to duboku zahvalnost.

Treći plan na kojem je Lape izuzetno mnogo pružio jest njegov znanstveni rad. Bavio se brojnim temama, najviše onima koje se tiču političke povijesti makedonskog naroda u srednjem vijeku i osmansko-turskom razdoblju. Budući da je bio jedan od prvih značajnih makedonskih historičara, interes za političke teme ne začuđuje, jer se morala postaviti osnova za šira historiografska istraživanja, koja ostaju zadatkom mladih. Lape je bio kritičan, svoje radove (više od 200 bibliografskih jedinica) zasnivao je na bogatoj izvornoj građi, koju je, u velikoj mjeri, i

objavljivao. Između ostalog, pokrenuo je i uredio ediciju »Izvori za istorijata na makedonskiot narod« i dvosveščani zbornik »Dokumenti za borbata na makedonskiot narod za samostojnost i za nacionalna država«.

Za svoj rad Ljuben Lape dobio je brojna društvena priznanja i nagrade i nekoliko međunarodnih odlikovanja. Bio je član Makedonske akademije nauka i umjetnosti. Jedno od priznanja njegovu djelu svakako je i »Fond Ljuben Lape« za stipendiranje nadarenih siromašnih studenata povijesti u Skopju, koji je sam započeo stvarati nekoliko godina prije smrti.

Damir Agičić

Eduard Peričić: SCLAVORUM  
REGNUM GRGURA BARSKOG,  
Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1991,  
370 stranica

Nova knjiga Eduarda Peričića *Sclavorum Regnum Grgura Barskog* obrađuje jednu od tema iz najstarije povijesti Hrvata i drugih naroda na području današnje Crne Gore. U historiografiji je to djelo poznatije pod nazivima *Barski rodoslov* i *Ljetopis popa Dukljanina*, kako ga je autor i naslovio u podnaslovu svoje knjige. Ta je knjiga ujedno »dotjerana« i objelodanjena Peričićeva doktorska disertacija, obranjena na Filozofskom fakultetu u Zadru.

Osnovni ciljevi koje Peričić postavlja sebi u knjizi jesu ponudeni odgovor na pitanje tko je autor navedenog *Ljetopisa*, kada i gdje je nastao i pokušaj približavanja vjerodostojnosti podataka. U prvom se redu služi samim *Ljetopisom*, uspoređujući ga s drugim sličnim suvremenim djelima, kritički proučava sačuvanu arhivsku građu, kao i sve ono što je do danas o njemu napisano. Svjestan nedorečenosti i propusta koji se nisu mogli izbjeći u pristupu tom složenom pitanju, Peričić je dao znanstveno utemeljen odgovor na pitanje vremena nastanka i autorstva Barskog rodoslova.

Peričićeva knjiga koju prikazujemo sadržava: Predgovor (5), Kratice (7), Bibliografija (9—12), Uvod (27), prvi dio: Povijesni okviri cjelokupne problematike, koji sadržava prvo poglavlje s podnaslovom »Društveno-politički razvoj Duklje do XII. sto-

ljeća« (31—43), drugo poglavlje koje sadržava podnaslov »Duklja u XII. stoljeću«, u kojem obrađuje političku situaciju i crkvene prilike (43—74) i treće poglavlje »Južnoslavenska pismenost do XII. stoljeća« (74—94). Drugi dio nosi naslov »Poblize oznake kronike Sclavorum Regnum«, a sadržava također tri poglavlja. Prvo obrađuje pitanje naziva *Ljetopisa* popa Dukljanina ili *Sclavorum Regnum*, unutar čega literaturnu vrstu (97—110) i kojoj historiografskoj vrsti pripada taj *Ljetopis* (111—118). Drugo poglavlje obrađuje historijat određivanja autora *Ljetopisa* (118—130), a treće najnovija mišljenja i rezultate o njemu (130—137). Treći je dio knjige naslovljen s »Kronika Sclavorum Regnum djelo je dukljansko-barskog nadbiskupa Grgura« s dva poglavlja. U prvom se radi o tome kada i gdje je napisana kronika *Sclavorum Regnum* (141), gdje se donosi da je ta Kronika u konačnoj verziji napisana u 12. stoljeću (141—175) te da je napisana na dukljanskom teritoriju i za potrebe samih Dukljana (176—189), dok drugo poglavlje »Tko je autor kronike Sclavorum Regnum« (190) donosi da je autor viši crkveni dostojanstvenik (190—198) i da je to dukljansko-barski nadbiskup (198—214). Konačno četvrti dio nosi naslov »Poruka dukljansko-barskog nadbiskupa kroz kroniku Sclavorum Regnum«, a sadržava opet dva poglavlja. Prvo unutar »Ideja i planova Grgura Barskog« (217) obrađuje nastojanja i uspjeh u obnovi dukljansko-barske biskupije (217—236) i želju Grgura Barskog za obnovu čitave Duklje (236—240), dok drugo poglavlje s temom »Kronika Sclavorum Regnum odraz Grgurovih ideja i izraz njegovih htijenja« (240) promatra Kroniku kao djelo koje je trebalo učvrstiti obnovljenu nadbiskupiju i pripremiti obnovu državne samostalnosti (240—242) te upotrebu i sačuvanost Kronike na terenu gdje se zadržavao Grgur (242—251). Zaključak donosi sintetičko-kritički pogled na problematiku u kojem autor zaključuje 1. da je autor kronike *Sclavorum Regnum* bio Zadranin Grgur (255—262), 2. da je vrhunski cilj Grgurova djela (262—267) obnova nadbiskupije i države i 3. Kronika je izvor (267—272). Na samom kraju autor donosi popis priloga (273—274), same priloge (275—322), sažetak na engleskom jeziku (322—324), stvarno kazalo (325—365) i dodatak (366—367) koji je autor umetnuo tijekom tiskanja svoje knjige.

U prvom dijelu knjige Peričić donosi povijest Duklje sve od vremena Ilira do dolaska i dolazak Slavena. Rasvjetljuje naziv »Duklja«, kao i opseg njezina teritorija, oslanjajući se uz *Sclavorum Regnum* i na Konstantina Porfirogeneta. Posvećuje pozornost dukljanskim vladarima završavajući to razmatranje s kraljem Bodinom. Zatim prelazi na političku situaciju Duklje u 12. stoljeću, odnosno poslije smrti kralja Bodina, donoseći kako su g. 1189. udova velikog kneza Desislava i barski nadbiskup napustili tu zemlju. Nakon toga donosi nekoliko zaključaka o pismenosti Južnih Slavena završavajući s tezom da je djelo *Sclavorum Regnum* u konačnoj verziji moglo nastati u našim krajevima u 12. stoljeću. Do toga zaključka dolazi kritičkom analizom citirajući brojna mišljenja za tezu i protiv nje. Ujedno u trećem dijelu zaključuje da je ta *Kronika* sastavljena između g. 1177. i 1189. i to na dukljanskom teritoriju, te za potrebe samih Dukljana i njihovih društvenih slojeva.

Što se tiče literarne vrste kronike *Sclavorum Regnum* ili Ljetopisa popa Dukljanina Peričić to djelo svrstava u historiografska djela, i to kao *kroniku*, kojoj je stvarni i konkretni naslov *Sclavorum Regnum* — Kraljevstvo Slavena.

Vrijedno je zapaziti Peričićevo metodološko-kritičko pristupanje doprinosima dosadašnjih historičara koji su se bavili autorstvom Ljetopisa popa Dukljanina u kojem dolazi do rezultata da nijedan dosadašnji historičar nije uspio dokazati tko je pop Dukljanin. Prema našem, doduše nesigurnom mišljenju, Peričić je u tom pitanju napravio velik korak naprijed. Naime, kazao nam je da je pop Dukljanin visoka crkvena osoba (dukljansko-barski nadbiskup) i Zadrani po imenu Grgur. Historičari koji se bave Zadrom toga razdoblja neće biti potpuno iznenađeni da je Zadar u to vrijeme mogao dati tako poznatu osobu, ali će ipak osjetiti intelektualni i duhovni užitek i zadovoljstvo. Grgur Zadrani je imao ideju i plan obnoviti dukljansku državu i dukljansko-barsku nadbiskupiju, što je razumljivo za 12. stoljeće, a koliko je u tome uspio pokazat će nam na osnovi *Kronike* u dobroj mjeri pročitana knjiga Eduarda Peričića. To će mišljenje Peričić još jedanput ponoviti u zaključku svoje knjige.

Milko Brković

Stjepan Šlabek: BANOVINA HRVATSKA. (26. VIII. 1939--10. IV. 1941). PRAVNO-POVIJESNI PRISTUP. Drugo izdanje, Kutina 1991.

Još 1977. g. Stjepan Šlabek obranio je na Pravnom fakultetu u Zagrebu magistarsku radnju čiji je sadržaj bio posvećen Banovini Hrvatskoj; voditelj mu je bio prof. dr. Hodimir Sirotković. Godine 1985. Stjepan Šlabek u vlastitoj je nakladi objavio svoju radnju, ali — kako kasnije piše — »bez ikakva odjeka«; možda je to bilo i zato što je objavljena u vrlo skromnoj tiraži, od svega 200 primjeraka, izvan središnjih tokova znanstvenoga rada, ali je zato rasprodana u svega tjeđan dana. Godine 1991. autor objavljuje neizmijenjeno prvo izdanje, ovaj put u 500 primjeraka, a izdavač je Ogranak Matice hrvatske u Kutini; recenzenti su akademik Hodimir Sirotković i prof. dr. Bogdan Krizman. U prvom izdanju, u »Proslavu« autor ističe: »Interes ovoga rada (...) nije usmjeren na povijesni i politički značaj Sporazuma od 26. VIII. 1939. već na napomene o (bitnim) promjenama starojugoslavenskog ustavnopravnog sustava promulgacijom Uredbe o Banovini Hrvatskoj, kao i njenoj provedbi u sferi pravnih regulativa za trajanja Banovine i Kraljevine Jugoslavije.« U predgovoru drugoga izdanja autor ističe: »Uredba o Banovini Hrvatskoj, kao značajni ustavnopravni akt, položila je temelj slobodne domovine i omogućila hrvatskom narodu da u očuvanju svoje narodne individualnosti dobije zasluženo mjesto već u 'staroj' Jugoslaviji. Nakon mnogih nesporazuma i borbi konačno nađena je osnova da i Hrvatska bude koliko-toliko zadovoljna u Kraljevini Jugoslaviji. Banovina je za svoga opstanka bila stavljena pred vanredno teške zadaće. Preuzela je od prijašnjih uprava vrlo slabo nasljedstvo, a došla je u sam početak II. svjetskog rata, praćena sa svim posljedicama teških ratnih prijetnji što su se nadvijale i nad Kraljevinom kneza-namjesnika Pavla i kraljevskom vladom Dragiše Cvetkovića. Ipak, svi naponi i težnje u nešto malo više od jedne godine dana odredili su specijalno značenje Banovine Hrvatske u životu naroda, u teško doba međunarodnog i unutarnjeg života 1939—1941. godine (kolovoz 39.--travanj 1941). Miroljubiva politika Vladka Mačeka i hrvatskog naroda u tzv. 'narodnom sporazumu' našla je dobar put

realnosti zajedničkog suživota sa Srbijom i drugim entitetima u Kraljevini. Razumije se, Banovina bijaše bez budućnosti u strašnim viorima druge svjetske vojne, ali je bila *dokazom* [ovdje i dalje potcrtao S. Šlabek, op. P. S.] da su Hrvati sposobni za konstruktivan rad i skladan državni suživot. Hrvatska je bila kadra da i u najtežim časovima suvremenog čovječanstva tada, počinje mirnu i skladnu izgradnju svoju grana svoga narodnog bića i života. I *damas*, ljeta gospodnjeg 1991. u ponovnom osvit hrvatske samostalnosti i državnosti — Banovina Hrvatska može biti slikom kako se u jugoslavenskim zemljama mogu izgrađivati mir, red i pravednost, kao i težnje za političkim, socijalnim i gospodarskim napretkom *svih*, a na osnovama razumijevanja, suradnje i potpune ravnopravnosti interesa političkih čimbenika u svakom jugoslavenskom naciju. Banovina Hrvatska bila je velika pobjeda Vladka Mačeka i njegove pragme, jer se oslanjao na hrvatsku političku tradiciju u njezinu tisućgodinjem kontinuitetu. Kad Hrvati saberu svoje unutrašnje snage, mogu i danas mirno i ponosno reći, s mešтром Ivanom Meštrovićem: 'Nismo se dali i ne damo se nikome i nikada; svakog ćemo rado primiti za prijatelja, za brata — samo za gospodara više nikoga'.« Kao što je vidljivo, autor se oštro opredijelio, dajući već u predgovoru sasvim novu sliku Banovine Hrvatske, koja znatno odudara od višestoljetnog, uobičajenoga poimanja te upravne cjeline, nastale kao kompromis u danome povijesnom trenutku sukobljenih »buržoazija« — hrvatske i srpske.

Autor je svoju magistarsku radnju, odnosno I. i II. njezino izdanje u obliku knjige (II. izdanje obaseže 100 stranica, te geografsku kartu Hrvatske 1939. godine) podijelio u nekoliko cjelina; to su: Uvodne napomene, Put do Sporazuma od 26. kolovoza 1939, Zaključenje Sporazuma od 26. kolovoza 1939, Nakon Sporazuma (stajališta aktera Sporazuma, proustaška gledišta, stav Komunističke partije Jugoslavije), Pravna gledišta prema Sporazumu od 26. III. 1939. (Ustav Kraljevine Jugoslavije od 3. rujna 1931. i problematika njegove revizije, član 116. Ustava Kr. Jugoslavije od 3. IX. 1931, Uredba o Banovini Hrvatskoj od 26. kolovoza 1939), Nadležnost i organizacija Banske

vlasti (Uredba o ustrojstvu banske vlasti/ organizacija banske vlasti), Društveno-pravna analiza normative djelatnosti Banovine Hrvatske (Uredba o izbornom redu i ustrojstvu Sabora Banovine, Uredba o poslovima Pravde, Uredba o financiranju Banovine Hrvatske, Uredba o prenosu poslova prosvjete sa države na Banovinu, Uredba o izmjenama i dopunama Zakona o univerzitetima; Uredba o prenosu poslova socijalne politike i narodnog zdravlja sa države na Banovinu, Uredba o zaštiti seljačkog posjeda od ovrhe, Uredba o rješavanju radnih sporova, Uredba o prenosu poslova trgovine i industrije sa države na Banovinu), Gledišta pravnih pisaca prema Sporazumu i Uredbi o Banovini (J. Andrassy, I. Krbek, F. Žilić, S. Jovanović, R. Lukić, J. Stefanović, F. Čulinović, H. Sirotković), Zaključna razmatranja (društveno-političke i državno-pravne refleksije). Na kraju je priloženo nešto bilježaka (svega 40, ali autor se poziva na literaturu u samoj radnji, bez navođenja naslova knjiga i članaka), Zusammenfassung, popis naslova 64 knjiga i članaka te izvještaj H. Sirotkovića i B. Krizmana iz 1977. g. o autorovoj magistarskoj radnji Upravi postdiplomskog studija iz državno-političkih znanosti Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Stjepan Šlabek je sadržajem svoje radnje dao pravno-povijesnu sliku Banovine Hrvatske, s nizom povijesnih — osobito povijesno-političkih — ekskursa. Govori o razdoblju kada su događaji sustizali jedni druge i na europskoj pozornici, a oni su već tada ili uskoro nakon toga sudbinski utjecali i na život hrvatskoga, pa i drugih južnoslavenskih naroda. Svojom pravno-povijesnom analizom autor je znatno dopunio već postojeća mišljenja spomenutih i drugih pravnih povjesnika, ali je pripomogao i pojašnjavanju niza stajališta naših povjesničara općenito. Naravno, samo usput treba dodati, jer ne mijenja cjelovitu pozitivnu ocjenu o djelu, da bi i korištenje obilnoga arhivskog materijala, znatnim dijelom neiskorištenoga, omogućilo još bolju pravno-povijesnu sliku ovoga povijesnoga, iako kratkotrajnog, fenomena u životu hrvatskoga naroda kakva je bila Banovina Hrvatska. Tada bi se još bolje moglo uočiti koliko je ona zapravo bila »haesesovska država« ili »država u državi«, koliko je

ona bila država svih Hrvata (80% Hrvata u Kr. Jugoslaviji, a bez onih u Kr. Italiji, i nekih drugih, npr., u Baranji), koliko je s njom stvarno započela federalizacija Kraljevine Jugoslavije, a koliko je ostalo samo na

normativnim aktima itd. Može se pretpostaviti da bi vrsni znalac problema Banovine Hrvatske S. Šlabek mogao i time s uspjehom proširiti svoje korisno djelo.

Petar Strčić



H I S T O R I J S K I  
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR  
Mirjana GROSS, Zagreb  
Ivan KAMPUŠ, Zagreb  
Tomislav RAUKAR, Zagreb  
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK  
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR  
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:  
Društvo za hrvatsku povjesnicu  
Zagreb, Filozofski fakultet, Uj. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na navedenu adresu

Cijena ovog broja 3.000 HRD

Izdanje časopisa sufinancira  
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske  
Hrvatski tiskarski zavod u Zagrebu -- listopad 1992.